

Sprievodný list predsedu Zboru povereníkov Rudolfa Strechaja tajomníkovi ÚV KSS Pavlovi Davidovi Dominik Tatarka: Náš spoločný predok Kukučín¹

Predseda
Zboru povereníkov
Pavol David
tajomník ÚV KSS
Bratislava

Bratislava, 14. nov. 1957
číslo: 1118/57-sekr.

Vážený súdruh tajomník, dostal som od s. Jeleňa³ stať Dominika Tatarku, ktorá sa má uverejniť v Zborníku „*Martin Kukučín v kritike a v spomienkach*“. Pri prejednaní stati s kolektívom spolupracovníkov na Úrade predsedníctva Zboru povereníkov myslím, že je nanajvyšš správne venovať pozornosť aj výberu jednotlivých článkov, ktoré redaktori zahrnujú do zborníka. Jedná sa totiž o to, aby bolo jasne vidieť, ktoré myšlienky a ktorú stránku spisovateľskej činnosti Martina Kukučina autori chcú dnes vyzdvihnúť. Treba vidieť, že Kukučín ako spisovateľ zaznamenal vo svojej práci veľký vývoj. Prvé jeho novely sú majstrovskými črtami zo života drobného slovenského roľníckeho ľudu. Ako napr. *Neprebudený*, *Veľkou lyžicou*, *Rysavá jalovica*, *Mladé letá* a iné. V ďalšom období svojho života, keď odišiel po vyštudovaní ako lekár do Juhoslávie – a neskôr do Južnej Ameriky, badať aj v jeho literárnom diele prenikanie iných myšlienok, vzdialených problematike prostého slovenského ľudu. Preto je dôležité mať jasný cieľ, ktoré z myšlienok a predstáv Martina Kukučina chceme dnes vyzdvihnúť.

Zborník má obsahovať kritické a spomienkové state jednotlivcov na činnosť Martina Kukučina, avšak stať, ktorú napísal spisovateľ Tatarka, nemožno kvalifikovať ani ako

¹ SNA, fond ÚV KSS – Predsedníctvo, Zasadnutia Predsedníctva, 28. schôdza Byra 22. 11. 1957, kartón 964. V zložke sa nachádza strojepis sprievodného listu v rozsahu štyri strany. Ako príloha je pripojený článok Dominika Tatarku *Náš spoločný predok Kukučín* v rovnakom rozsahu. Tatarkov text mal byť uverejnený v zborníku *Martin Kukučín v kritike a spomienkach*. Zborník. Vydalo Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry ako 6. zväzok edície Pamäti a dokumenty, ktorú redigujú Július Pašteka a Gabriel Rapoš. Šéfredaktor dr. Ondrej Mrlian. Zodpovední redaktori Emília Nemsilová a Gabriel Rapoš. Technická redaktorka Emília Medovarská. Korigovali Ivan Izakovič a Nad'a Pavlíková. Rukopis zadaný 1. IV. 1957. Vytlačené v novembri 1957. 1. vydanie. Náklad 2. 750 výtlačkov. Tatarkov rukopis zhabala cenzúra.

² Pavol David (1899 – 1970), od r. 1952 tajomník ÚV KSS. Mal na starosti oddelenie straníckych orgánov a štátnej administratívy. V apríli 1954 stál na čele komisie, ktorá dozerala na „správny priebeh“ monitorovania s tzv. buržoáznymi nacionalistami. Ako prívrženec Antonína Novotného sa r. 1958 stal kandidátom Politického byra ÚV KSČ.

³ Oskár Jeleň (1904 – 1986), v r. 1952 námestník ministra národnej bezpečnosti, resp. od r. 1953 ministra vnútra (Praha), od r. 1955 člen Byra ÚV KSS, v rokoch 1956 – 1960 poverenik vnútra. V jeho pôsobnosti bola Správa tlačového dozoru.

kritiku, ani ako spomienku. (Tatarka je príliš mladý na to, aby poznal M. Kukučina.) Takto redaktori Zborníka (Matuška, Prídavková, Tomčík) dali Tatarkovi iba príležitosť k invetívam na kultúrnu politiku strany v oblasti tematicko-edičných plánov v minulých rokoch. (Prítom Tatarka nerozoznáva správnu snahu, dať masovému čitateľovi, ľudu, ktorý sa iba po roku 1945 začína literárne, literárnovedne a dejepisne vzdelávať, tie najlepšie diela slovenskej literatúry a prítom poukázať na to, čo v dnešnej dobe považujeme v tom ktorom diele pre dnešok za cenné, od nedostatočných schopností a pripravenosti jednotlivcov vedieť túto úlohu správne a dobre splniť.) Tatarka má na mysli tzv. predslovy alebo príhovory, ktoré boli uverejnené na začiatku niektorých literárnych diel, ktorých ideové zamerania bolo potrebné čitateľovi vysvetliť z hľadiska našej doby.

Obsah Tatarkovej state: Začína úvahou o národe a pamfletickým spôsobom polemizuje s marxistickou teóriou o vzniku národa. Ďalej prechádza na vymyslený rozhovor „prehodnocovateľa“ s Kukučinom, potom hovorí o kulte predkov u starých Grékov a Rimanov až po súčasnosť, do toho pletie svoje spomienky z detstva na indiánske chatrče predkov, uvažuje nad slovenským národným panteónom. Potom znova sa zaoberá prehodnocovaním Kukučina, rozvíja úvahu nad jeho majstrovstvom a v závere znova spomína to, že aj slovenský národ by si mal opatrovať chatrč predkov ako indiánsky kmeň, kde na význačnom mieste, hneď vedľa básnika Hviezdoslava, by bola maska či podobizňa Kukučina. Na 4. strane hore nepriamo rozvíja myšlienky o spisovateľoch – svedomí národa: „veru neviem, ako by sme mohli nazvať všetkým citeľnú a význačnú schopnosť spisovateľa. Je to tisíc ráz skôr citové porozumenie pre človeka svojho ľudu ako výklad, rozumová analýza, rozumový rozklad pohnútok ľudských počínov. Cit zjavne predchádza tu inteligenciu, prelína sa s ňou“.

Pre celkové úplnejšie pochopenie a posúdenie obsahovej stránky state D. Tatarku považujem za potrebné dodať toto: D. Tatarka uskutočnil v lete 1955 a 1956 cesty⁴ do západných kapitalistických štátov (najmä Francúzsko a Anglicko) i do niektorých ľudovodemokratických štátov (Mongolsko). Jeho dojmy publikoval pôvodne v *Kultúrnom živote* a boli vydané aj knižne pod názvom „*Človek na cestách*“. Pri pozornejšom prečítaní časti tejto knihy „*Prechádzky po Paríži*“ a „*Týždník v Londýne*“ sa stretávame s názormi, myšlienkami a faktami vyslovenými formou osobných pozorovaní a úvah spisovateľa, ktoré pravdepodobne – ak nie celkom určite – tvoria základ súčasnej ideologickej platformy D. Tatarku ako spisovateľa. V Paríži sa stretol so skupinou francúzskych intelektuálov (niektoré mená uvádza aj v knihe), ktorí v súčasnom francúzskom myslení majú tzv. zvláštne postavenie. Stručne možno povedať, že ich teóriou je filozofia existencializmu a usilujú sa vo svojich názoroch nájsť spôsob riešenia sociálnych otázok, otázok spoločenského pokroku bez marxizmu.

Niektorí z týchto jednotlivcov – príslušníkov francúzskej Komunistickej strany – vlni počas kontrarevolúcie v Maďarsku vystúpili so známym „*Manifestom desiatic*“, postavili sa na stranu „*revolučných bojovníkov za práva slobody maďarského ľudu*“. Ich vystúpenie bolo ostro odsúdené Ústredným výborom Komunistickej strany Francúzska. Niektorí z nich (určite nepamätám) boli zo strany vylúčení, iní (napr. známy spisovateľ Picasso) svoje stanovisko odvolali. Po XX. sjazde KSSS D. Tatarka vystupoval ostro

⁴ V strojopise vypadlo slovo *cesty*.

a otvorene v mnohých diskusiách. Vzhľadom na istotu, s akou svoje názory prednášal, dalo sa spočiatku usudzovať, že mu ide úprimne o nápravu chýb a nedostatkov v našom verejnom živote a v kultúrnej oblasti. Jeho ďalší názorový vývoj však nasvedčuje tomu, že ide o hlboký nesúhlas nielen s doterajšou praxou straníckej politiky riadenia v oblasti kultúry, ale že sa so stranou rozchádza aj vo svojej ideológii, a to v zásadných otázkach.

Záverom možno povedať toľko:

a) Stať Dominika Tatarku je pamfletického charakteru, je to nezakrytá invektíva a zosmiešňovanie snahy priblížiť prostému čitateľovi literárne diela vytvorené v období buržuázne-kapitalistickej spoločnosti.

b) Stať obsahuje aj útoky na marxistické vysvetľovanie otázok vzniku a vývoja národa, na doterajšiu politiku strany v oblasti tematicko-edičných plánov, hovorí o obmedzenosti verejných činiteľov atď.

Vzhľadom na tieto skutočnosti nepovažujem stať spisovateľa D. Tatarku za dôstojnú toho, aby sa mohla uverejniť v zborníku o Martinovi Kukučínovi.

Zo stranického hľadiska bude správne zhromaždiť, zhrnúť doterajšie Tatarkove názory, ktoré formuloval či už v tlači alebo pri rôznych diskusiách, zhodnotiť na základe tohto jeho doterajší ideologický vývoj a rozhodnúť, či jeho súčasná ideologická platforma a postup sa stotožňuje s príslušnosťou člena Komunistickej strany. Materiál by sa mal prerokovať na Sekretariáte ÚV KSS alebo v Byre, kde by k nemu malo byť zaujaté rozhodné stranícke stanovisko.

So súdružským pozdravom
R. Strechaj⁵

Príloha: 1

Príloha

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry v Bratislave predložilo Povereníctvu vnútra – Správa tlačového dozoru ku kontrole Zborník „*Martin Kukučín: V kritike a spomienkach*.“ Zborník zredigovali Alexander Matuška, Marianna Prídavková a Miloš Tomčík.

Jednou zo statí zborníka je i príspevok Dominika Tatarku „*Náš spoločný predok Kukučín*“, ktorý uvádzame v doslovnom znení.

Dominik Tatarka

NÁŠ SPOLOČNÝ PREDOK KUKUČÍN

Kedykoľvek v budúcnosti vedúca vrstva, činitelia a či predstavitelia, úradní myslitelia alebo mysliteľskí úradníci, figúry dejín alebo dejinné figuríny pristanú zasa na to v mene nejakej geniálnej hypotézy, že tento národ má vlastne zasa splynúť, pravda, nie

⁵ Rudolf Strechaj (1914 – 1962), od r. 1953 predseda Zboru povereníkov a člen Predsedníctva ÚV KSS. Jeho moc sa opierala o politické spojenectvo s 1. tajomníkom ÚV KSČ, od r. 1957 aj prezidentom Antoninom Novotným. Ten ho v r. 1958 presadil za kandidáta Politického byra ÚV KSČ.

hneď, ale v ďalekej alebo blízkej budúcnosti v akýsi fantastický zónový kontinentálny alebo hemisférický národ, že jeho reč má sa obohatiť prvkami všetkých rečí, potom, po každom raz v dajakej obmene sa bude opakovať to, čo sa stalo pred pár rokmi: z národných básnikov budú sa pre národ vydávať iba vybrané spisy, zväzoch, áno, alebo dva. Bude sa vydávať iba to, čo sa práve hodí pre dennú alebo sezónnu potrebu. Poverený výberca a či prehodnocovateľ rozhodne, čo je živé a čo historicky prekonané. Rozhodne s konečnou platnosťou – on, s úradným titulom vo vačku –, „čo sa z diela, ktoré bolo potravou pokolení, najviac vzpiera splyvaniu, racionálnemu výkladu a zužitkovaniu“.

Z prehodnocujúcich a či znehodnocujúcich predhovorov k vybraným spisom čitateľ sa ľahko domýšľa, čo takto domýšľavý výberca v mene svojej poslednej teórie dohovára národnému géniovi. Dohovára mu asi takto:

Národ – vieme – produkt historický. – A náš slovenský prípad je špeciálne mladý produkt buržoázny, vzniklý z kapitalistickej konkurencie. Racionálne tak musíme hľadiť na ten zjav: produkt je to, historický sediment, usadenina. Historickými slojami presakuje voda. Voda kvapká. Usadzuje sa, rastie čosi ako kvapeľ v kvapľovej jaskyni. Načo je to? Aké to má opodstatnenie, rozumné (veď nechceme byť sentimentálni)? Ten historický kvapeľ môžeme vopchať do kyseliny. Rozpustí sa. Pomiešame, prísadu dáme, prilejeme. – Viete, Majster Kukučín, my chceme spraviť iný národ, vzorný, viete, taký, že nebude trpieť už nikdy recidívami napr. buržoázneho nacionalizmu, ani nijakými zvyškami starého myslenia. Viete – prepáčte, veď nevravím, že nie ste Majstrom, majstrom reči, majstrom kompozície –, ale vy nám v tom splyvaní prekážate. Vaše poňatie národa, národnej kultúry... historicky je už prekonané. Vaším menom označíme ďalšiu tichú uličku. Pristanete, v mene trvania vašej pamiatky v budúcnosti pristanete, keď z vašich 32 zväzkov vydáme iba dva? – Alebo tri.– Dobré? Ku každému zväzochu napíšeme dôkladný úvodníček. Dobré? Čitateľom povieme – nebojte sa –, čo ste chceli povedať.

Kruté a barbarské boli výbery z diela našej národnej literatúry.

Kultúra sa začína i končí kultom, zaklínaným a uctievaným. Rozhodne, pravda pritom je, čo ktorý vek, kultúra, národ zaklínal, aké sily uctieval, aké city, predstavy v sebe pestoval. Nemyslím, že by raz nastal čas, v ktorom by človek všetko zvládol a všetko poznal. Vo vnútri svojho poznaného kruhu, vo vnútri svojho zľudšteného kozmu, nech už bude akýkoľvek šíry a priestranný, vždycky, zdá sa, človek bude stáť na samej hranici poznania a neovládaných temných síl, svojím spôsobom vždycky bude i zaklínať i uctievať Marta alebo Demeter, Apolóna alebo Dionýza, Madonu alebo Mádinetu,⁶ Policajného prefekta alebo Jánošíka, dobrých Predkov alebo Démonov, Moc alebo Spravodlivosť. Od chlapčenských liet ma dojímala úcta indiánskych kmeňov, ktorú mali k svojim predkom, trnul som hrôzou, keď conquistador vnikol do chatrčky predkov a mečom rozsekal masky, podobizne kmeňa. Čím som starší, tým sa mi viac páči kult predkov. Z kultu predkov, dedov rastie, udržuje sa a rastie kmeňová a či národná kultúra. Podľa predstáv, ktoré som si v detstve osvojil, tešilo by ma, keby si i môj národ s láskou opatroval chatrč predkov (napr. ako dáky indiánsky kmeň). Má už martinský cintorín. Národný panteón bol by asi nad naše pomery, tak sa zdá.

⁶ Pravdepodobne Tatarkova slovná hračka. *Midinette* je krajčírka v módnom salóne alebo predavačka v módnom obchode. Za spravenie ďakujem Kataríne Bednárovej.

Keď si tak predstavím s trochou fantázie, že raz náš národ sa zmôže aj na chatrč a či mám povedať panteón, mnoho našich predkov konečne nájde svoje uzmiernenie. Ani potom naši predkovia nebudú hlvieť v tom oficiálnom panteóne, ale budú chodiť našou krajinou i po svete. Budú sa s nimi stretať všade a budú sa s nami akosi veselšie, spokojnejšie zhovárať. Reku, už nie sme národ poddaný, ani poddávajúci sa, ale vôbec národ – ako svojho času indiánsky kmeň, zvrchovaný, prostý, neskomplikovaný, ani svojou veľkou početnosťou. Tento náš národný panteón a národný kult bude sa vyznačovať menovite tým, že si náš ľud vo svojom panteóne nájde samých vzdelancov, mysliteľov, básnikov, tvorcov, spravodlivých zbojníkov. A vôbec medzi svojimi predkami nenájde a neprizná sa ku kráľom a vládcom sveta.

Viete, stále mám na mysli, že v našej národnej spoločnosti je a na večné časy zostane náš ušľachtilý, múdry predok Martin Kukučín, ale neviem, ako vás presvedčiť, že moje presvedčenie nevyplýva z obyčajnej zaľatosti presvedčeného človeka, ale že vyplýva z určitej analýzy času a skúseností, overených – tiež časom.

Keď už, i najučenejší teoretici tejto našej prítomnosti musia uznať, že existencia národa nemá nijakého rozumového opodstatnenia. Podstata by tu bola: národ, hmatateľný kvapeľ. Nuž, ale aké tu opodstatnenie podstaty, takejto nerozumnej? Nijaké, keď ďalej pripustíme podstatu bez rozumového opodstatnenia, čo potom chceme rozumove opodstatňovať? Najsčítanejší, najrozumnejší, najanalytickejšie hlavy zamočili dielo Kukučínovo do svojej analytickej lúčavky (a svojej doby). Kukučínovo dielo obstálo. Čo tu povedať? Analytická lúčavka bola slabá a či dielo pri všetkých svojich slabostiach silné? Lebo tu sa dá zrúknúť: hrachu mu podsypťe. Akého hrachu? Spýtajte sa... Čo? Dorazte ho, Kukučina a spýtajte sa: Majster Kukučín, prečo ste písali po slovensky? Vy rozľadený, sveta znalý človek, jaja, aký ste mali k tomu dôvod po slovensky písať svoje diela? Po slovensky – a ako! Keby bol človek mŕtvy, pochovaný, ľadový, keby bol svoj národ a svoju reč dávno prekľal, zobudil by sa, vstal... Vy, pán Kukučín, hovoríte, vieme, nečasove, reakčne. Ale vstali ste... Čujme váš príhovor. Ja som rozumný človek, ale nikdy nepochopím, prečo vám bolo treba hovoriť takto, zobúdzat duchov, na mŕtvych strunách sa preberať. – Majster, ale majster, veď ste mali hovoriť ináč, iným jazykom. Prečo, ako, povedzte, takáto vášeň vás pochytila. Nuž ale prečo? Génus reči, rodnej reči nás prebúdza, aby ani po smrti nedošli uspokojenia rozumní renegáti!

Alebo psychológia!, veru neviem, ako by sme mohli nazvať všetkým citeľnú a význačnú schopnosť spisovateľa. Je to tisíc ráz skôr citové porozumenie pre človeka svojho ľudu ako výklad, rozumová analýza, rozumový rozklad pohnútok ľudských počínov? Cit zjavne predchádza tu inteligenciu, prelína sa s ňou. Presvedčivosť a sila takéhoto ľudského postoja k človeku, krajanovi, národnej spoločnosti, hoci sa vymyká raz rozumovej, inokedy, ako sa vracia estetickej analýze, je neodolateľná, podmanivá. Nazdávam sa, že táto sila, ktorá v Kukučínovom diele pôsobí a neprestane pôsobiť, je mravná sila spisovateľa, poddaného a či poddávajúceho sa národa, ktorý sa drží pri živote silou pravdy a spravodlivosti. Môžete mi Kukučina porovnávať s jeho súčasníkmi v iných literatúrach, uvažovať, ako sa vám ráči, o jeho majstrovstve reči, psychológie, o jeho schopnosti vytvárať charaktery, všetci vaši súčasníci veľmi vyhranene budú cítiť, že podstatné ste nepovedali: to, že Kukučín bol a zostal z veľkej lásky, z uvedomelých ľudských sympatií

a tak trochu aj zo vzdoru spisovateľom potlačovaného, neslobodného národa. Hádám raz všeobecne sa prijme názor, že vládnuce národy sú skôr národnostne obmedzené ako národy, že i z cudzieho – jednako len krv tečie, horúca, nikdy nevychladajúca ľudská krv. A preto – keby slovenský národ mal a opatroval si chatrč predkov ako indiánsky kmeň – na význačnom mieste hneď vedľa básnika Hviezdoslava bude maska a či podobizeň toho, kto národu hlboko rozumie a zdržuje ho, zdvíha k porozumeniu. Kukučín, ak svojho času bol spisovateľom, kýmsi, kto zo zlovyku i nevyhnutnosti moderného veku písal knihy, v povedomí súčasného pokolenia, má značenie génia národa, značenia predka.

Edičná poznámka

V texte sú urobené iba gramatické korekcie, nie je upravený lexikograficky ani štylisticky. Názvy sú kvôli prehľadnosti označené kurzívou. Kvôli prehľadnosti je aj graficky upravená hlavička listu Rudolfa Strechaja Pavlovi Davidovi.

*Rukopis *Náš spoločný predok Kukučín* edične pripravila Jelena Paštéková.*